

УДК 378:471

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКО-НАРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Струк А.В., к. пед. н., викладач
кафедри фахових методик і технологій початкової освіти
*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

У статті розглянуто формування лексико-народознавчої компетентності в професійній підготовці майбутніх вчителів початкових класів, проаналізовано зміст лексико-народознавчої компетентності, її основні функції, визначено етапи її формування, окреслено основні методи, форми, засоби впровадження в педагогічний процес народознавчої лексики.

Представлено різні підходи вчених до трактування ключових понять «народознавча лексика», «компетентність», «лексико-народознавча компетентність». Уточнено, що «народознавча лексика» – це гетерогенна за походженням лексика, що є носієм семантики, яка відображає специфічні риси культури народу, від матеріальних реалій до багатозначних символів, і може займати різне місце в семантичному полі слова – від центрального до периферійного.

Народознавчими засадами вивчення словникового багатства рідної мови стали знання культурно-історичного розвитку і досвіду рідного народу, успадкування його духовних надбань і досягнень культури, формування в учнів як громадян України трудової, моральної, розумової, естетичної, правової, екологічної культури.

Народознавча лексика нерозривно пов'язана з національними традиціями, творами усної народної творчості, обрядовим календарем, символами, звичаями. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку спрямовуватимемо на розроблення методичного забезпечення для формування лексико-народознавчої компетентності в професійній підготовці майбутніх вчителів початкових класів.

Ключові слова: компетентність, лексико-народознавча компетентність, професійна підготовка, майбутній вчитель початкової школи.

В статье рассмотрено формирование лексико-народоведческой компетентности в профессиональной подготовке будущих учителей начальных классов, проанализировано содержание лексико-народоведческой компетентности, ее основные функции, определены этапы ее формирования, определены основные методы, формы, средства внедрения в педагогический процесс народоведческой лексики.

Представлены различные подходы ученых к трактовке ключевых понятий: «народоведческая лексика», «компетентность», «лексико-народоведческая компетентность». Уточнено, что «народоведческая лексика» – это гетерогенная по происхождению лексика, которая является носителем семантики, отражающей специфические черты культуры народа, от материальных реалий до многозначных символов, и может занимать разное место в семантическом поле слова – от центрального до периферийного.

Народоведческими принципами изучения словарного богатства родного языка стали знания культурно-исторического развития и опыта родного народа, наследования его духовных достижений и достижений культуры, формирование у учащихся как граждан Украины трудовой, нравственной, умственной, эстетической, правовой, экологической культуры.

Народоведческая лексика неразрывно связана с национальными традициями, произведениями устного народного творчества, обрядовым календарем, символами, обычаями. Перспективы дальнейших исследований в этом направлении направлены на разработку методического обеспечения формирования лексико-народоведческой компетентности в профессиональной подготовке будущих учителей начальных классов.

Ключевые слова: компетентность, лексико-народоведческая компетентность, профессиональная подготовка, будущий учитель начальной школы.

Struk A.V. FORMATION OF LEXICO-FOLKLORE COMPETENCE IN PROFESSIONAL PREPARATION OF THE FUTURE TEACHER AT THE ELEMENTARY SCHOOL

The article examines the formation of lexical-folklore competence in the training of future teachers at the elementary school, analyzes the content of lexical-folklore competence, its main functions, determines the stages of its formation, outlines the main methods, forms, means of introduction in the pedagogical process of ethnographic vocabulary.

Different approaches of scientists to the interpretation of key concepts «ethnographic vocabulary», «competence», «lexical-folklore competence» are presented. It is specified that «ethnographic vocabulary» is heterogeneous in the origin of the vocabulary that is the bearer of semantics, which reflects the specific features of

the culture of the people from material realities in multivalued symbols and may take up a different place in the semantic field of the word from the central to the peripheral.

The cognitive principles of studying the vocabulary of the mother tongue have become knowledge of the cultural and historical development and experience of the native people, the inheritance of its spiritual achievements and achievements of culture, the formation of labor and moral, mental, aesthetic, legal, ecological culture among students as students of Ukraine.

Cognitive vocabulary is inextricably linked with national traditions, works of oral folk art, ceremonial calendar, symbols, and customs. Prospects for further research in this direction will be directed towards the development of methodological support for the formation of lexical-nationalistic competence in the training of future primary school teachers.

Key words: *competence, vocabulary competence, vocational training, future teacher of elementary school.*

Постановка проблеми. Вимоги сучасного суспільства, що висувуються до навчально-виховного процесу вищої школи, передбачають підготовку висококваліфікованих професіоналів у галузі вітчизняної лінгводидактики.

Лексико-народознавчої підготовка майбутнього вчителя початкових класів передбачає формування в нього народознавчої, соціокультурної компетенції: вміння використовувати особливості мовленнєвої поведінки у відповідних ситуаціях спілкування, забезпечувати формування культури спілкування, ознайомлення з нормами етикету, сформованість знань та умінь щодо правил ввічливості, вміння визначати акцент та діалектні особливості мовлення, уміння скласти й презентувати усні відгуки про побачене, почуте, пережите тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблема висвітлюється в дослідженнях багатьох науковців (Н. Голуб, Р. Дружененко, В. Загороднової, Л. Кожуховської, Т. Левченко, Л. Лук'яник та ін.), але невирішеною частиною залишається впровадження лексико-народознавчого компонента в педагогічний процес.

Поняття професійної компетентності педагога та його структуру розкривають у своїх дослідженнях В. Адольф, Н. Бібік, О. Біда, М. Євтух, В. Міжеріков, Л. Мітіна, О. Пометун, О. Савченко, Дж. Равен, Л. Романкова, В. Сластенін, А. Тряпціна, Л. Хомич та ін.

Постановка завдання. Метою статті є визначення основ формування лексико-народознавчої компетентності в професійній підготовці майбутніх вчителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в системі вищої освіти України створено нові правові засади її існування, що пов'язане з проведенням системних освітніх реформ, які спрямовуються на формування особистості майбутнього вчителя, його духовної та професійної культури.

Розглядаючи та аналізуючи особливості формування лексико-народознавчої компетентності в професійній підготовці, варто

акцентувати увагу на професійній компетентності майбутнього вчителя.

Упровадження компетентнісного підходу в практику професійної освіти вже не є дискусійним. Виходячи з вимог ринку праці, випускник вишу повинен не лише володіти знаннями та вміннями з фаху, а мати певний рівень професійної компетентності. Компетенції, що є складовими частинами компетентності педагога, визначають А. Воротникова, Л. Мітіна, В. Слободчиков, А. Тряпціна. Шляхи підвищення професійної компетентності педагога розглядаються в працях Л. Маєвської, В. Сластьоніна, А. Щербакова.

У дослідженнях останніх років велика увага приділяється частковим видам професійно-педагогічної компетентності, в яких розглядається методична (І. Акуленко, В. Бондар, А. Кузьминський, Т. Сясіна та ін.) або дидактико-методична (Л. Коваль, Т. Руденко) компетентність.

Л. Коваль, досліджуючи розвиток професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, звертає увагу дослідників на те, що компетентісно орієнтовану підготовку студентів варто розглядати у двох аспектах. По-перше, відбувається модернізація змісту професійної освіти, що передбачає його відбір і структурування з одночасним визначенням результативної складової освітнього процесу – набуття студентами компетентностей. По-друге, постає потреба навчити майбутніх педагогів цілеспрямовано формувати в учнів міжпредметні та предметні компетенції [3, с. 32].

В. Бондар вважає, що в дослідженнях професійної компетентності майбутнього педагога доцільно виділити два поняття на рівні соціально-економічної категорії: конкурентоспроможність та конкурентоздатність. За переконаннями вченого, їх не можна вважати синонімічними. Конкурентоспроможність визначається як кваліфікаційна готовність в умовах необхідності вступати в конкурентну боротьбу на ринку праці, сподіваючись на набуту професійну компетентність, зміст і формування якої закладено в освітньо-професійну програму

як складову частину галузевого стандарту вищої освіти, а також на набуті професійної якості, що користуються попитом у споживачів освітніх послуг і передбачені змістом освітньо-кваліфікаційних характеристик. Конкурентоздатність доцільно розглядати як стійку особистісну властивість фахівця свідомо й творчо реалізувати професійну компетентність за достатнього рівня володіння необхідними суспільно-комунікативними знаннями, вміннями та особистісними характеристиками [1, с. 22].

Проблеми мовної підготовки вчителя початкових класів перебувають у центрі уваги українських науковців, таких як: Н. Бабич, В. Кононенко, Л. Мацько, Л. Паламар, М. Пентиліук та ін. Окремі роботи були присвячені дослідженню проблеми мовленнєво-народознавчої підготовки студентів до навчання української мови (Т. Котик); моделювання навчально-виховного процесу з народознавства в закладах освіти I і II рівнів акредитації (О. Макаренко).

Т. Симоненко розглядає лінгвокультурологічний підхід до навчання мови, що вимагає від учителя неабиякої методичної компетентності, оскільки «за таких позицій і такого бачення проблеми він має навчити учнів сприймати українську мову не як суто теоретико-граматичний комплекс, а як інтегративну систему, яка накопичувалась та вибудовувалась століттями на основі філософії, історії, етнографії, духовної культури, традицій, обрядовості, фольклору не одного покоління українців [6, с. 40]». Важливими лінгводидактичними завданнями вчителя вчена виокремлює такі: забезпечити знання учнями базових понять лінгвокультурології; забезпечити розвиток когнітивної культури учнів; виховати в учнів культуру спілкування, мислення та поведінки. Для вирішення завдань дослідниця пропонує формувати в учнів такі уміння та навички: лінгвокультурологічні знання (знання приказок, фразеології, художніх та краєзнавчих текстів, національно маркованих слів, словосполучень та речень, знання історії рідного краю, його обрядовості, звичаїв, побутового, культурного життя, знання про міфи, вірування, естетичні цінності, культуру поведінки відповідно до ситуації спілкування); лінгвокультурологічні вміння (аналіз і синтез лінгвокультурологічної інформації, уміння переробляти культурну інформацію, а також творчо використовувати її відповідно до потреб і запитів окремої соціальної групи суспільства).

Професійно-мовленнєва готовність майбутнього вчителя – цілісне новоутворення особистості педагога, що характеризується сукупністю лінгво-дидактичних знань,

сформованістю мовленнєво-комунікативних умінь і навичок, яка включає різні види мовленнєвих компетенцій, таких як: фонетична, граматична, лексична, діалогічна, монологічна, комунікативна та народознавча.

Лексична компетенція вчителя – це, перш за все, багатство активного й пасивного словника, а також наявність лексики професійної спрямованості та адекватне її використання, наявність, влучність і точність уживання образних виразів експресивно-забарвленої лексики, приказок і прислів'їв.

Дослідження народознавчої лексики представлені в працях науковців. Учені доводять, що з допомогою лексики народознавчого змісту людина прилучається до історії свого народу, його духовності, пізнає генетичний код своєї нації.

На наш погляд, лексико-народознавча компетентність – це так зване озброєння педагога знаннями про народні свята, звичаї, обряди, обереги, символи та їх використання як у навчально-мовленнєвій діяльності, так і в повсякденному спілкуванні з дітьми.

Під лексико-народознавчою компетентністю розуміється сукупність лінгвістичних, лінгводидактичних та народознавчих знань, умінь і навичок, що визначають професійну спрямованість педагогічної діяльності; доречно використання малих жанрів фольклору, народної лексики, образних виразів народознавчої спрямованості в навчально-мовленнєвій діяльності майбутніх вчителів початкової школи [2, с. 9].

До структури такої діяльності відносяться такі чинники: 1) лексичний (лексична і лінгводидактична обізнаність студентів з методики словникової роботи); 2) народознавчий (обізнаність студентів з українськими народними традиціями, з програмно-методичним забезпеченням народознавчого аспекту навчально-виховної роботи з дітьми, багатство і розмаїття народознавчої лексики в мовленні студентів); 3) прогностичний (вміння планувати лексико-народознавчу роботу з дітьми, вміння складати тематичні словнички народознавчої лексики та адекватно ними користуватись у процесі навчально-мовленнєвої діяльності, вміння складати сценарії українських народних свят); 4) оцінно-регулятивний (вміння оцінювати та аналізувати конспекти занять і плани навчально-виховної роботи, володіння діагностичними методиками виявлення рівня розвитку словника дітей, вміння оцінювати і аналізувати сценарії проведення національних свят у початковій школі) [2, с. 9].

На думку Л. Маєвської, концептуальними основами підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності в лексико-народознавчому виховному просторі є: 1) відповідність підготовки спеціаліста у ВШ сучасним вимогам, що відображені в міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актах і наукових дослідженнях; 2) цілісність змісту професійної педагогічної підготовки завдяки органічній єдності структурних компонентів моделі підготовки; 3) спрямованість технологій на розвиток креативного мислення майбутнього вчителя, його фахової мобільності та інших значущих умінь, необхідних для професійної діяльності в етнокультурному виховному просторі; 4) формування дослідницької культури фахівця як основи переходу від репродуктивного відтворення отриманих знань у типових ситуаціях до проблемно-пошукового способу знаходження необхідної наукової інформації й активного використання її в нестандартних ситуаціях; 5) взаємообумовленість процесу формування продуктивного етнокультурного досвіду молодших школярів з якістю професійної підготовки майбутнього вчителя в цьому напрямку [5].

Від того, як педагоги зможуть вплинути на розвиток почуттів дитини, розкрити дітям світ навколишнього життя, розвинути їхню фантазію, залежить виховання майбутніх громадян. Важливими компонентами в системі педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів є народні звичаї, традиції, обряди. Студенти на практичних заняттях мають можливість проводити міні-дослідження, з'ясувати, здійснювати аналіз певних термінів, понять, укласти міні-словнички народознавчої лексики для учнів молодшого шкільного віку. Також студентам необхідно вивчити та уточнити зміст таких понять, як «народознавча лексика», «лексико-народознавча компетентність», оволодіти словами лексико-народознавчого змісту, що позначають назви предметів побуту, національного одягу,

їжі, слова-символи українського народу та слова національно-мовленнєвого етикету.

Висновок. Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що формування лексико-народознавчої компетентності в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів має займати чітке місце в навчальному процесі, носити системний характер і охоплювати всі етапи навчання.

Готовність до ефективної професійної діяльності в лексико-народознавчому навчально-виховному просторі є важливою передумовою професійної педагогічної освіти, що потребує організації цілеспрямованої підготовки студентів до педагогічної підтримки і формування суб'єктивної позиції носія культури, розвитку потреби взаємодії з ним у педагогічному просторі народу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондар В.І. До питання про модель конкурентоспроможного випускника педагогічного ВНЗ // Школа першого ступеня: теорія і практика : зб. наук. праць Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2004. Вип. 10. С. 118–123.
2. Ємельянова Н.Л. Підготовка майбутніх вихователів до роботи над засвоєнням старшими дошкільниками народознавчої лексики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Одеса, 2003. 21 с.
3. Коваль Л.В. Професійна підготовка майбутніх учителів у контексті розвитку початкової освіти: технологічний підхід: монографія. Донецьк: ЛАНДОН – XXI, 2011. 330 с.
4. Левченко Т.М. Збагачення мовлення учнів 5–7 класів етнокультурознавчою лексикою: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання». К., 2001. 18 с.
5. Маєвська Л.М. Модель етнокультурного виховання у контексті педагогічних ідей К. Ушинського і вимог сьогодення. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2010. Вип. 79. С. 65–70.
6. Симоненко Т. Технологічний підхід до формування лінгво-культурологічної компетенції учнів на уроках рідної мови. Рідна школа. 2011. № 10. С. 39–41.